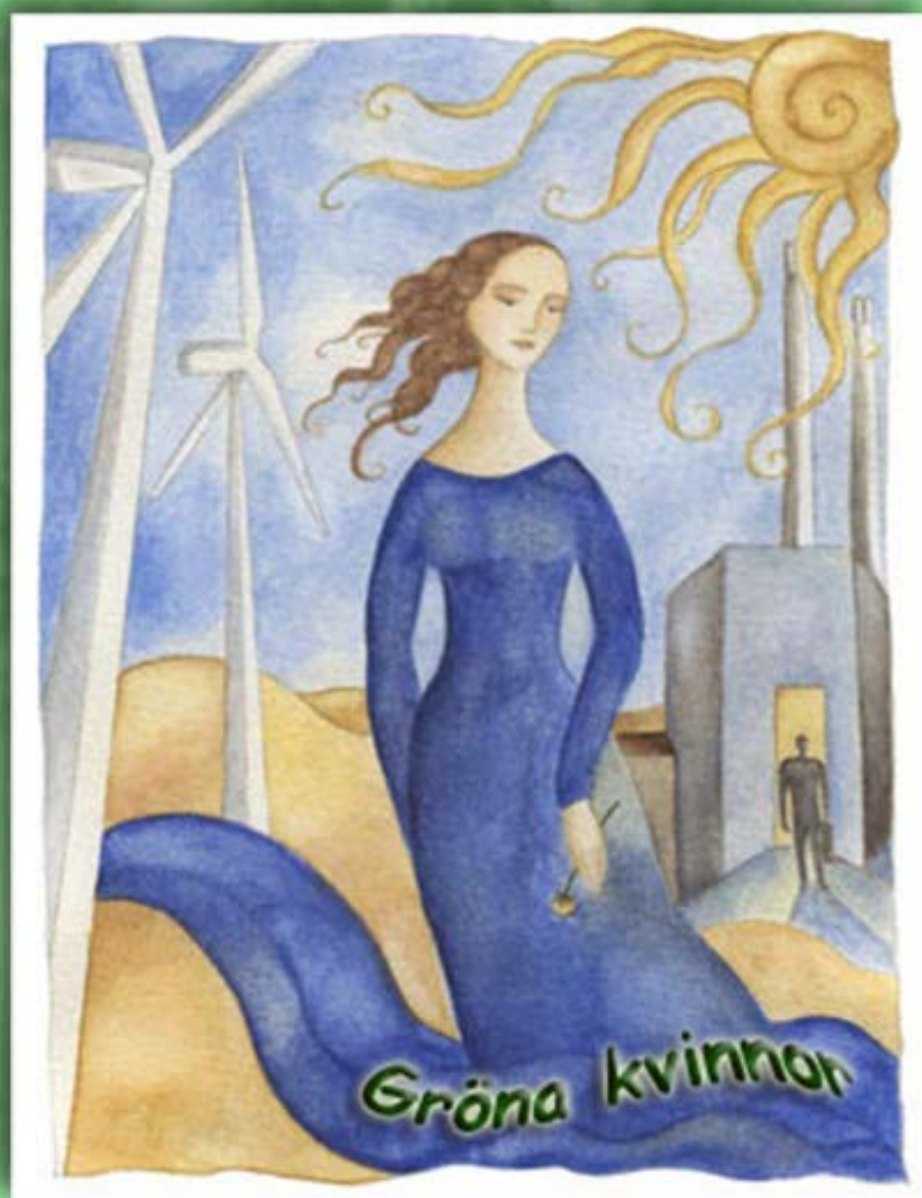

Energi - Genus - Patriarkat

Rapport av Ewa Larsson

www.gronakvinnor.se

Energi - Genus - Patriarkat

Rapport från tre olika seminarier.

I samhällsdebatten är numera ordet "hållbar tillväxt" ett flitigt använt ord. Mer sällan hörs någon definiera vad som anses vara hållbart och för vem. Klimat lyfts i dag fram som avgörande framtidsfråga. Klimatet gör sig gällande alldeles själv genom snabba påtagliga märkbara förändring. Det tycks lättare kommunicera det som är tydligt kännbart.

Hur energi produceras, hur samhällen och infrastruktur byggs upp, avgör volymen på koldioxidutsläpp och med det också kommande generationers livskvalitet.

Gröna kvinnor har valt att se närmare på hur just energi kommuniceras -

Vi gjorde det med medel från "delegationen för kvinnors organisering. Ansvarig för Gröna kvinnors projekt har varit Ewa Larsson och samordnare Li Lindström.

Upprinnelse var en undersökning 2006 om vad svenska folket ville se för energianvändning i framtiden. Svaret på framtidsfrågan var **sol, vind och vatten**. Hela sjuttio procent svarade så, en majoritet av dem var kvinnor. Gröna kvinnor konstaterade att pågående samhällsdebatt mest handlar om kärnkraft, att den är bra, säker och ska byggas ut för att minska växthuseffekten. Men kärnkraft drivs med uran, en ändlig resurs. Pågående debatt överensstämde inte med kollektiv framtidsönskan om förnyelsebar energi. Vi såg tendenser att marginalisera och förminska de som sade sig vilja satsa på sol och vind.

Orsaken till diskrepansen mellan samhällsviljan och verkligheten skulle mycket väl kunna vara rådande patriarkala struktur, den vi alla lever i. Om detta ville vi samtala med kvinnor. Vi valde att göra det på tre olika ställen i Sverige, i Kiruna, i Malmö och i Stockholm.

Vi började med att fundera på varför inte solenergi utvecklas i samhället, en gratis ändlig resurs som efterfrågas av konsumenten. Sedan funderade vi på varför vindkraften är så omdiskuterad. I media har vi läst att en del tycker vindsnurror är fula och att de bullrar, trots att vi nästan inte har någon vindkraft i Sverige. Verkligheten är att vindkraften står för en knapp TWh trots att vi har extremt bra vindförhållanden utefter hela vår långa kust. I Tyskland, som till yta är mindre än Sverige och mer tätbefolkat, där står vindkraften i dag för dryga 28 TWh och i deras energiplan fram till 2020 planeras vindkraften öka till 76 TWh. Har olika länders invånare olika bilder av vad som är fult och bullrar, eller är det myter om fulhet och oljud som sprids i

Sverige? I grannlandet Danmark, står vindkraften för 5,5 TWh, d v s mer än fem gånger mer än i Sverige. Vindkraft är helt enkelt försummad i vår inhemska elbalans. Vad som krävs för att ändra på det är politiska styrmedel och avmytifiering. Vindkraft skulle kunna stå för minst 20 TWh redan år 2020 menar Gröna kvinnor.

Men dagens politiska majoritet har beslutat sig för att fokusera på kärnkraft i stället. Tre partier, moderaterna, kristdemokraterna och folkpartiet vill bygga fler kärnkraftverk. Tillsammans med centerpartiet har de beslutat att stoppa alla planer för fortsatt avveckling av kärnkraftverk. De menar att "säker kärnkraft" behövs för att minska koldioxidutsläppen. Men kärnkraft kan aldrig bli säker, vilket är en av alla myter vi granskade på våra tre seminarier, - det finns ju inga säkra människor. Trots över trettio års användning av kärnkraft i Sverige finns inga beslut på hur det är möjligt att säkert slutförvara det livsfarliga avfallet.

Kärnkraft förutsätter dessutom uran, vilket är en ändlig resurs. En fråga som dök upp är att "om Sverige fortsätter med kärnkraft, ökar sin kapacitet i befintliga gamla verk och bygger nya, då bör eget uran utvinnas och anrikning ske inom landet", allt annat vore moraliskt och etiskt oförsvarbart. Sverige har gott om högkvalitativt uran i ytligt läge på många ställen i landet. Flera av dessa utgör renbetesland, har hållbilder och ligger i natursköna områden i Jämtland, Västerbotten och Norrbotten, men även i södra Sverige finns uranrika områden. Över tio tillstånd till att söka uran har hitintills getts och över femtio tillstånd där uran är en av de naturresurser som söks. Det finns ingen lag i Sverige som säger att det är förbjudet att bryta uran.

Det faktum, att kärnkraften i Sverige skulle kunna avvecklas till år 2020 utan uppoffringar för hushåll och utan att den tunga industrin drabbas, det var det nästan ingen som kände till, framkom det på våra seminarier. Att från början bygga energieffektivt kräver kunskap, nya Kiruna skulle kunna bli ett föredöme.

Faktum är att många redan i dag tjänar på en avveckling av kärnkraften. Energi-effektivisering är ingen marginell industri. Här återfinns hela vitvarubranschen och alla pump- och ventilationsföretag. För att inte tala om alla byggjobb. Inte ens basindustrin förlorar, tvärt om. Massaindustrins basprodukter blir efterfrågade i kraftvärmeverk. Skogsbolagen tjänar på en övergång från olja till biomassa. Jordbruket tjänar på energigrödor. - Hur kan det då komma sig att det verkar som att varenda fackförening, företag och kommun är gift med kärnkraften? Vi bestämde oss för att belysa den storskaliga elitensiva industrins lobbyarbete som resulterar i åsiktskonservatism och försvar av rådande system, vilket också passar bra in i rådande patriarkalt struktur. Dag Klackenborg hjälpte oss med det.

En tydlig majoritet av Sveriges befolkning vill något annat för framtiden, de vill ha sol, vind och vatten. Vi synliggjorde genus mellan vilja och verklighet.

Förutom ett könsmaktsperspektiv finns också en Nord- Syd dimension, vilket ligger inom ramen och bekräftar patriarkala strukturer. Västerländsk livsstil, konsumtion och produktion dominerar och styr vad som anses vara hållbart och livskvalitet. Människan anses överordnad naturen, hon ska tämja den och nyttja den, naturen är underordnad. Detta perspektiv har också funnits med i samtalen under seminarierna. Ingen seminariedeltagare förespråkade fortsättning på den patriarkala vägen. Tyngdpunkten i samtalen kom att ligga på det demokratiska underskottet, på diskrepansen mellan önskad utveckling och faktisk utveckling. På vem som definierar problem och styr debatten. En historisk okunskap blottades också, här gick en tydlig kunskapsgräns mellan äldre kvinnliga aktivister och yngre. De äldre som varit med om folkomröstningen om kärnkraft 1980 hade mycket att lära ut om strategier för att analysera varför vem säger vad, vilka intressen som tjänar på att rådande patriarkal struktur bibehålls.

Upplägg

Vi hade tre seminarier, ett i Kiruna, ett i Malmö och ett i Stockholm. Kiruna för att en ny stad planeras, det borde borge för stort intresse för alternativ energianvändning, Malmö för att det ligger nära Barsebäck och kontinenten och Stockholm för att flest kvinnoorganisationer är aktiva där. En A:6 folder togs fram där bilden på framsidan fick illustrera problemet. Den gjordes av Susanne Hassellöf och heter Sol - Vind och Vatten. I texten redogjordes noga för kopplingen mellan energi, genus och patriarkat, detta för att en gemensam kunskapsbas skulle finnas när vi startade våra samtal.

Målgrupp i Kiruna var kvinnoorganisationer, tjänsteställda med ansvar för energi och media. I Malmö hade vi svårt att väcka intresse bland kvinnoorganisationer, vid utskick nummer två vände vi oss också till miljöorganisationer. I Sthlm hade vi ett litet annorlunda grepp. Dag Klackenborg ingick som föredragshållare för att belysa maktstrukturer inom samhälle och näringsliv. Här hade vi även med en journalist från miljömagasinet och en företrädare från Studieförbundet Vuxenskolan.

Foldertexten såg ut som följer.

Energi är en grundläggande ingrediens i samhället och vi är alla med och betalar för de energisystem som utvecklas.

Val av energisystem och produktion av elektricitet präglar ett samhälles struktur för lång tid framöver. Fasta investeringarna i byggnader och energiöverföring kostar och val av produktion har betydelse för miljöpåverkan.

I en kortsiktig marknadsekonomi ska priset på el ge vinst för företaget. I en blandekonomi är vinsten inte lika självklar, samhällsnyttans betydelse vägs in. Samhället ser till att alla har råd med el genom att själv äga en del bolag och råvaror för produktion. I en kretsloppsekonomi så styr ett långsiktigt tänkande. Helhetsnyttan räknas in genom att väga in kostnader för påverkan av människa och miljö. Barn- och barnbarn ska inte betala för dagens elkonsumention.

I samhällsdebatten finns alla dessa tre aspekter med. Helhetstänkandet och framtida generationen saknar dock både finansiärer och lobbyister. Och vi kan aldrig anklaga marknaden för att inte ta långsiktigt ansvar. Det är ett rent politiskt ansvar, men i riksdag finns inget arbetsutskott för framtiden. Det finns det inte heller i landsting och kommuner. Rådande patriarkala struktur styr i finansutskott och genomsyrar allt övrigt utskottsarbete i varierande omfattning.

Våren 2006 genomföres en opinionsundersökning med fokus på vad individen själv önskade för framtida utveckling av energisystem. Sol, vind och vatten, blev svaret från hela sjuttio procent av de tillfrågade. Uppdelat på kön så vad det fler kvinnor än män som svarade så.

Hur ser det ut idag:

Elbalansen 2005 beskrevs av Svensk energi i TWh så här:

Vattenkraft 72, Vindkraft 1, Kärnkraft 69, Kraftvärmeverk 12.

Summa produktion 147 vilket medgav export av 7 TWh.

Kärnkraften står för nästan hälften av all el vilket inte stämmer överens med önskad framställning. Ett grundläggande hinder för en hållbar elproduktion är de patriarkala strukturer som envist håller sig kvar och dominerar över andra värden och sätt att tänka. Att fritt uttrycka sin åsikt är en mänsklig rättighet, vi kräver också respekt för de åsikter som framförs. Vi vill tala om och analysera hindren på vägen.

Patriark, Patriarkat, Genus och framtiden

Patriark är den som har högst ämbete, är på toppen. Patriarken sägs vara en vördnadsinbjudande åldring av manligt kön. Ordet härstammar från den grekiskt ortodoxa kyrkan och i bibeln benämns Abraham, Isak och Jakob som patriarker. Den som är patriarkalisk är landsfaderlig och präglar samhället med faderlig myndighet och omvårdnad, ett fadersvälde. Någon liknande definition av matriark finns inte i uppslagsböckerna.

Patriarkat som samhällsordning är enligt radikalfeministisk teori ett samhälle där män som genus, har makten.

Genus är socialt konstruerade könsroller som ser olika ut i olika länder, bland annat beroende på rådande trosföreställningar.

Patriarkal samhällsordning innebär att kvinnan har socialt lägre ställning jämfört med mannen. Genusarbete handlar ofta om hur kvinnans ställning kan stärkas i hemmet och i samhället.

I regeringens utredning, Kvinnofrid, talas om en könsmaktsordning som i dess förlängning leder till mäns våld mot kvinnor. Mäns våld mot ekologin talas det mer sällan om. Men makt över de ekologiska systemen ligger också inom ramen för den patriarkala strukturen vars främsta kännetecken ju är "pyramidtankandet". Om vi ser till dagens elproduktion ser vi att ett storskaligt tänkande dominerar, vattenkraft och kärnkraft. Nu ropar vissa partier i Sverige om att kärnkraften ska byggas ut. Det energisystem som kräver absolut mest pengar för att bygga, som inte bär sina egna försäkringskostnader och som producerar ett långvarigt dödligt avfall. Ett energisystem som kräver extrem samhällskontroll för att skydda medborgare mot attentat och läckage med dödlig utgång både för människa och natur. Kärnkraft som producerar ett avfall som det går att göra kärnvapen av och som inte en majoritet av befolkningen vill ha. Ekologi och sociala förhållanden hör ihop. Vi vill integrera jämställdhet med ekologisk hållbarhet i framtida energiförsörjning.

Att en bestämmer, har makt och att maktens karaktär är "makt över" någon eller något, över krig, militär, ekonomi, kvinna och ekologi stämmer inte med dagens uppfattning om demokrati. Att makten sedan ska ledas av den hegemoniska manligheten som karaktäriseras av överhöghet, dominans och herravälde, ja det stämmer inte alls med rådande rättsuppfattning.

Det är dags att göra upp med patriarkatet

Energi och Genus - du ska betala, deltagarna i Kiruna och Malmö.

*** Dagens energisystem - ett patriarkalt bygge?**

Ewa Larsson, samhällsvetare och före detta riksdagsledamot nu ordförande för Gröna kvinnor, lotsar dig genom begreppen för att få redskap att forma framtida samhällsstruktur som du vill ha den

*** Kvinnors synpunkter ska tillmätas lika värde vid val av energisystem.**

Maria Udén, bergsingenjör Luleå tekniska universitet, doktorerade 2000, tvärvetenskaplig forskningsprofil inom teknikområdet, feminist med genusglasögonen på. Ger dig olika infallsvinklar att stärka och framföra dina egna åsikter avseende energi och framtiden.

*** Kärnkraft och kärnvapen hör ihop!**

- Var förs debatten om fredliga energisystem?

Eva Moberg är författare, journalist, redaktör, dramatiker, nationell- och internationell föreläsare med litteratur- och religionshistoria samt praktisk filosofi i sin fil lic. examen. I FN talas om nedrustning samtidigt som de ger information om hur kärnkraft ska byggas "säkert". - Hur går detta ihop?

I Kiruna såg inbjudan ut så här:

Kiruna förändras, förvandlas - hur ser beslutsunderlagen ut?

Utifrån inbjudna föredragshållares kunskaper och insikter samtalar vi om den världsunika stadsflytten. Till samtalet är kvinnoorganisationer i Norrbotten, beslutsfattare och tjänsteställda från kommunen, representanter från länsstyrelsens jämställdhets- och näringslivsenhet inbjudna.

Till seminariet på Samegården kom företrädare från Kvinnor för Fred, tjejjouren, länsstyrelsens miljöenhet och folkradion. Tillsammans bidrog vi med helt olika erfarenheter och kunskaper. Att koppla genus med jämställdhet och samhälls-planering var ett nytt angreppssätt för samtliga. Efter det att Eva Moberg, Marie Udén och undertecknad gett våra helt olika bidrag för att skapa en hel bild av energifrågan i dag, öppnade vi upp för samtal. De något äldre kvinnorna som representerade KFF vilade på mycket erfarenhet av aktivt fredsarbete. De hade inte tänkt på kopplingen av att ej längre vara aktiva och rådande samhällsattityd till krig och kärnkraft, "det är en utveckling som pådyvlas oss", uttryckte sig en. Det fanns en stark längtan efter att yngre ska ta vid och engagera sig för fred och frihet. När yngre företrädare för tjejjouren och lokal samebo berättade om vad deras aktivitetslåga brann för så var det inte för framtida påverkan på miljö. Den överhängande frågan för de yngre kvinnorna var att kunna röra sig fritt. Allt våld i samhället ökar och där ingår mäns våld mot kvinnor. Att slippa bli slagen och våldtagen är deras huvudfråga. Och det får väl tyckas vara högst rimligt att möjligheten att röra sitt fritt i samhället alla tider på dygnet är en avgörande rättighet - och jämställdhetsfråga med klart genusperspektiv. Att dagens ofrihet för kvinnor hör ihop med morgondagens ofrihet med kapital uppbundet i en energi-struktur som kräver enorm kontroll för att skyddas, och att valet görs i dag, den kopplingen synliggjorde vi tillsammans. Att Kiruna har stora möjligheter att agera förebild när en ny stad planeras hade inte varit uppe på samhällsagendan. Här fick nu samtalet en helt ny vändning. Det visade sig att den styrgrupp, även kallad "maktgruppen", som partierna tillsatt för att arbeta fram det nya Kiruna först endast bestod av män. När detta påtalats, att kvinnors erfarenheter, kunskap och åsikter inte fanns med, då inbjöds kvinnor till ett separat möte där det utlovades att hänsyn skulle tas till vad de tyckte. Jag menar att det enda rimliga var att möblera om i "maktgruppen". Vi var överens om att de som arbetar i kommunen borde få jämställdhets och genusutbildning, en fråga som företrädare för läns-styrelsen fick ta med sig hem till Luleå. Kvinnors engagemang i samhällsbygget påverkas naturligtvis av om de patriarkala kopplingarna synliggörs. Sveriges Radio P 4:a var intresserade av just denna

vinkling. Dagen efter seminariet gjorde de ett speciellt inslag som finns på www.gronakvinnor.se under knappen media.

Kiruna kan bli framtidens miljöstad

Det nya Kiruna kan bli föregångare i världen som en helt miljövänlig stad. Det var ämnet när organisationen Gröna kvinnor drog igång ett projekt om energiförsörjning.

Gröna Kvinnors ordförande Ewa Larsson reagerade under seminariet i Kiruna starkt på att det inte finns en enda kvinna med bland makthavarna i kommunens planeringsgrupp inför stadsflytten.

- Inte alla synpunkter kommer fram. Det blir mäns erfarenheter som väger, säger Ewa Larsson.

Samtidigt som den så kallade översiktsplanegruppen består av åtta män och noll kvinnor har politikerna i Kiruna har sagt att man ska ta extra hänsyn till just kvinnors åsikter om stadsflytten.

- Kvinnor är halva mäskligheten och ska finnas där makten finns. Inte bli tillfrågade och ”ska tas hänsyn till”, säger Ewa Larsson.

Gröna kvinnor är en politiskt obunden organisation som jobbar med miljö och jämställdhet. De valde att starta sitt projekt om energiförsörjning i Kiruna, där ett nytt samhälle ska byggas.

Ewa Larsson, samhällsvetare vid Stockholms universitet, säger att det finns studier på att fler kvinnor än män tycker att miljön är viktig.

- Kiruna nu har möjligheten att bli föregångare i världen som en miljövänlig och energisnål stad, i allt från grunden till detaljerna. Då skulle folk som vill se och lära, från hela världen, resa hit. Det skulle bli ett pilotprojekt, säger Ewa Larsson.

I Malmö såg den lokalt anpassade texten ut så här:

I Malmöregionen gör sig inflytandet från kontinenten direkt påmint och val av energisystem får internationella konsekvenser; Danmark - Barsebäck. Sverige påverkas också av andra länders energival - kolkraftverkens utsläpp exempelvis. Malmö expanderar, utvecklas - hur ser beslutsunderlaget ut? Utifrån inbjudna föredragshållares kunskaper och insikter samtalar vi om framtida val. Till samtalet är kvinnoorganisationer i regionen, beslutsfattare och tjänsteställda från kommunen, representanter från länsstyrelsens jämställdhets- och näringslivsenhet inbjudna. Vi samarbetade med Studieförbundet vuxenskolan och höll till i deras lokal.

Vi hade svårt att få napp från kvinnoorganisationer, vid rundringning framkom att de tyckte energifrågan var viktig och vi fick beröm för det utskickade materialet, men större anslutning uteblev. Sista veckan vidgade vi inbjudan till miljö-organisationer, det visade sig vara ett klokt beslut. Kvinnor för fred sa att de skulle komma och det gjorde även handläggare från länsstyrelsens jämställdhets-enhet och kommunal

företrädare för näringslivsfrågor, de dök sedan aldrig upp.

Däremot kom företrädare för Miljöförbundet på seminariet. Kanske var ingressen för seminariet för ambitiös eller så är Malmö extra trögt, eller så var det en dålig dag vi valt. Resultatet blev att vi fick ett helt annorlunda seminarium, vi var så få att vi gjorde "rundabordet samtal" i stället. Eva M, Maria U och undertecknad fick möjlighet till att samtala både med varandra på ett mycket konstruktivt sätt och med företrädare för miljöorganisation och vår samiska samordnare, Ett samtal på lika villkor. Vi fick reda på att Miljöförbundets styrelse i Malmö, med unga kvinnor i dominans, efterlängtrade att lära sig mer om genus och miljö och att de såg positivt på Gröna kvinnors initiativ.

Eftersom vi nu valt att se på hur patriarkala strukturer påverkar val av energisystem så började vi där. För Eva M, Maria U och mig gav detta seminarium oss också en möjlighet att fördjupa oss mer i varandras olika infallsvinklar. Generella kommentarer som fölls under samtalen:

"Män har ansvar som en tonåring och makt som en vuxen, kvinnor har ansvar som vuxen men makt som tonåring." "Män beslutar - kvinnor slipper ej ifrån". "Enligt värmeläran går det ej att bygga isolerade system". "Myten om säker kärnkraft, är en lögn från början till slut". "Det var fler kvinnor inom data och matematik förut, nu mindre, backlash." "När civilingenjörsutbildningen startade var dess syfte att tjäna stat och industri."

Vi konstaterade att genus fortfarande inte problematiseras inom naturvetenskapen. Könssstereotyper tycks vara mer cementerade där än inom samhällsvetenskapen. Vi kände oss både stimulerade av det påtagliga intresset från kvinnor inom miljörörelsen att diskutera grunden för samhällets strukturella uppbyggnad, som förfaran över den ensamhet som kvinnor inom denna rörelse tycks drabbas av när de inom förbundet vill tala om ett könsmaktsperspektiv.

I Stockholm så den speciella inbjudningstexten ut så här:

Utifrån inbjudna föredragshållares kunskaper och insikter samtalar vi om framtida val. Till samtalet är kvinnoorganisationer i regionen, beslutsfattare och tjänsteställda från kommunen, representanter från länsstyrelsens jämställdhets och näringslivsenhet inbjudna. Vi samarbetade med Studieförbundet Vuxenskolan och höll till i deras lokal. Till detta seminarium var även Mona Sahlin, som före detta samhällsminister och Dag Klackenberg som ordförande för Vattenfall inbjudna. Mona tackade nej beroende på osäkerhet inför framtida roll men Dag tackade ja, vi presenterade honom så här: Dag Klackenberg, verkställande direktör för Svensk Handel och ordförande för statliga Vattenfall. Med bred kunskap från näringsliv och politik redogör han för hur beslut växer fram genom rådande maktstruktur.

Till detta sista seminarium skickades flest inbjudningar ut, helt enkelt för att flest organisationer finns i Sthlm. Vi fick även flest antal deltagare med flera företrädare från Kvinnor för fred, föreningen Taukkouliggey (betyder tillsammans ska vi kämpa), Feministiskt initiativ, Dea-föreningen för ett kvinnohistoriskt museum, Folkkulturcentrum, Ingenjörer för Miljö, Framtiden i våra Händer, Studieförbundet Vuxenskolan, Kvinno Forum, Miljöpartiet, Gröna kvinnor och oorganiserade gräsrotter, även journalist och fotograf från Miljömagasinet deltog.

Seminarier fokuserade på maktstrukturer inom energiområdet. Inledning om patriarkatets historia och val av energisystems avgörande betydelse avslutade jag med påståendet att de patriarkala strukturerna skruvats åt ytterligare ett varv i dagens energidebatt, utan att frågan om makt och inflytande synliggjorts. Sedan tog Maria U vid, hon berättat om Luleälvens uppdamning och hur kvinnor varit omyndiga i vattenkraftsutredningen där. Hon menar att mönstret upprepar sig i dag, för trots att det finns uppemot 25 procent kvinnor som är civilingenjörer så var en kvinna och elva män författare till Norrbottens länsstyrelses rapport om framtida energiscenarier, Norrbottens energi för 2000-talet. Maria poängterade att det inte räcker med fler kvinnor inom tekniken utan *det behövs också kvinnor som beställare av tekniska lösningar*. Annars kommer inga nya impulser in, vilket är en nödvändighet inför de allvarliga miljöproblem världen står inför. Kvinnor tror ibland att teknik inte är något för dem, när det i själva verket är så att det kvinnor gjort sedan urminnes tider, stickat och knypplat, är grunder för tekniskt systemtänkande och logisk uppbyggnad.

Så tog Dag Klackenbergs vid, berättade och på ett sätt bekräftade dagens hegemoniska manlighet och patriarkala struktur. Inom energisektorn finns mycket av "tjuv- och rackarspel". Den så kallade basindustrin förutsätter att el-priset ska vara billigt i Sverige. De lägger ner stora pengar på lobbyism som ska säkerställa att allt stannar vid det gamla. Vi presenterades för den "Järntriangel" som är Vattenfalls samtalspartner vid träffar ute i landet. Först kommer den fackliga företrädaren, oftast en man, sedan kommunalrådet, oftast en man, och så basindustrin, alla män. Det är de som träffas och byter tankar om vår el-framtid. Han menar att svenska opinionen matas med argument mot förändringar, att en rädsla byggs upp hos både män och kvinnor. Vattenfall ser i dag stora utbyggnadsmöjligheter för vindkraft och menar att det är fullt möjligt att öka produktionen från 1-10 Twt till 2016, om själva tillståndsprocessen kan finslipas. Energi är alltid ett val.

Samtalet i grupp blev mycket av frågor och svar. En företrädare för vindkraftsbolag, Per Ribbing, fick förklara hur det går till att köpa in sig på vindkraftandelar i sitt elnät i stället för att stilla acceptera kärnkrafts elektricitet, om du nu inte gillar kärnkraft. Kommentarer liknande att kvinnor som bryr sig om teknik anses suspekta ventilerades. Det ifrågasattes varför kvinnor ska måsta motivera sitt tyckande medan mäns tyckande anses helt naturligt, t ex om du inte vill ha fossilgas ifrågasätts du, men vill en man ha fossilgas blir det ingen kommentar. En kvinna sa: "folk har gett upp - patriarkatet har tagit över". För män i patriarkatet kan det innebära att "svika gänget" om alternativa värmeläror förespråkas, det blir hotfullt och kan krävas "rättning i ledet". Det märktes tydligt att samtalen rörde upp många känslor. En kvinna sa: "det här måste alla kvinnor få reda på". Vad hon åsyftade var just hur patriarkala strukturer genomströmmar allt vad vi gör.

Maria Udén har gjort en egen initial forskningsmässig utvärdering samt reflektioner från seminarium "Energi och patriarkatet" i Kiruna, Malmö och Stockholm -06.

De tre seminarierna på tema Energi och patriarkatet som arrangerade av Gröna kvinnor under hösten 2006 bekräftade ur en jämställdhetssynvinkel behovet av initiativet. Den iakttagelse jag syftar på då, är det sätt på vilket den feedback var

utformad, som arrangörerna fick av deltagarna, som helt enkelt var mycket försiktig. Detta bekräftar att det inte fanns vana hos deltagarna att tala om energi, resursutnyttjande, jämställdhet. Man kan givetvis ställa frågan om vilka deltagare som kom. Men här har jag ingen anledning att tro annat än att de var representativa för de deltagare i kvinno- och i viss mån miljöorganiserade personer som var målgruppen. Den analys Ewa Larsson gav i seminariets inledning vare sig motsades eller bekräftades med den detaljrikedom som vanan att tala om ett ämne ger. Detsamma kan sägas om de andra anförandena. Som forskare på Avdelningen genus, teknik och organisation och inriktad på forskning om kvinnor, genus och teknik sedan början av 1990-talet då jag började mina forskarstudier, kan jag bekräfta att både den vetenskapliga debatten och trycket från vetenskapens "avnämare" - individer, organisationer, myndigheter, företag - att vi forskare ska bidra med resultat kring de frågor Energiseminarier och den totala projektplanen tog upp. Med klimatförändringar, ökande konkurrens om naturresurser, ökad militär närvaro i området kring Arktis, samt erfarenheter av kollaps i till exempel fiskebestånd, som drabbat hela befolkningar, "energikrig" så som vi sett i relationen mellan Ryssland och forna Sovjetstater, i allt en risk för upptrappning av konflikter, *kan man befara att kvinnor, om inget motverkar ett "laissez-faire" skeende, kommer att ytterligare marginaliseras i naturresursförvaltning och i val och kontroll av energisystem.*

Jag vill också trycka på att den tradition av vetande som personer som Eva Moberg och andra som deltog i energidebatten under 1970- och 1980-talet, då den var levande och förankrad, bör tas till vara för nya generationer. En demokrati är beroende av informerade kritiska röster. De senare årtiondenas feminism har i stort varit präglad av samma individualism som samhället i övrigt, vilket i sig inte är konstigt. Kanske har fokus på kvinnors karriär, för att ta ett exempel, också bidragit till att vi idag har en annan utgångspunkt för en kritisk debatt och för att låta kvinnors debatt, och en patriarkats- eller genusdebatt, informera även det reella handlandet. Något kan dock gå förlorat i ett det skede vi är i och som vi skulle ha behövt. Det är inte gjort i en handvändning att lära sig förstå frågor kring energi, lika litet som det är gjort i en handvändning att lära sig förstå till exempel våld mot kvinnor. Vi kvinnor behöver knyta an till den kunskap som står till vårt förfogande, för att på det sätt som en demokrati kräver för att vara levande, forma samhället i debatt och initiativ.

Jag har nyligen deltagit i ett projekt inom Arktiska rådet, angående kvinnor, jämställdhet och naturresursförvaltning. På nästa två sidor finns ett utdrag ur den avslutande rapportens svenska del, som gällde exploateringen av Luleälven och framför allt de samiska kvinnornas erfarenheter, och det icke jämställda sätt som de bemötts på under den tid Luleälven byggdes ut. Som den engelska texten understryker kunde inte så mycket annat förväntas vid början av 1900-talet då utbyggnaden av Luleälven startade. Men är saker egentligen så annorlunda nu?

Rapporten: Sloan (edt)(2006) *Women and Natural Resource Management in the Rural North*. Arctic Council Sustainable Development Working Group 2004-2006
Published by Forlaget Nora, Kvinneuniversitetet Nord, N-8286 Nordfold
Women and the Hydro Power Exploitation and Production of the Lule River

Epilog

John Stuart Mill "Förtryckta kvinnor" från 1869 kallas av många för 1800-talets viktigaste feministiska verk. "Frigörelsen ligger i att kvinnan som den underdåniga, självförnekande och fogliga ska jämföras och kritiseras utifrån den fria, självbehärskande, förnuftiga mannen. Hon är fel för hon blir förtryckt eller låter sig förtryckas. Det legitima är oberoendet och rationaliteten. Motsatsförhållanden skapas hela tiden. Det handlar om att göra den överordnades blick till sin blick." I dag borde vi ha kommit längre.

Att vi i dag, 150 år senare, fortfarande bjuder in kvinnor att delta i det offentliga eller privata om de gör det på rådande officiella villkor, det vi kommit att kalla för patriarkal struktur, skapad av män för män, ja det bekräftas här igen.

Filosofen Janna Thompson "Justice and world order" från 1992 uttrycker sig så här: "Ingen har någonsin lyckats förklara hur kvinnor kan vara politiska varelser utan att bli en del av brödrskapet". Och ingen har heller lyckats beskriva vad ett gott människoliv skulle vara som införlivar kvinnors perspektiv".

Här handlar det självfallet inte om att uppvärdera eller nedvärdera, utan att både se och ta livet - **det mänskliga - helheten** -, på allvar och kommunicera det som inte alltid är så tydligt men finns där ändå. Ewa Larsson, ordf. för Gröna kvinnor